

1642 TARİHLİ AVÂRIZ DEFTERİNE GÖRE GÖRDES KAZASI
THE TOWNSHIP OF GÖRDES ACCORDING TO AWARID
REGISTER DATED 1642

MUSA SEZER

Dr. Öğr. Üyesi, Erzurum Teknik Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü

musa.sezer@erzurum.edu.tr

 <https://orcid.org/0000-0003-3659-4085>

ETÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi | ETU Journal of Social Sciences Institute
S.8, Nisan | April 2019, Erzurum
ISSN: 2149-939X

Makale Türü | Article Types : Araştırma Makalesi | Research Article
Geliş Tarihi | Received Date : 20.12.2018
Kabul Tarihi | Accepted Date : 25.12.2018
Sayfa | Pages : 75-92
 <http://dx.doi.org/10.29157/etusbe.102>

This article was checked by

 iThenticate®

1642 TARİHLİ AVÂRIZ DEFTERİNE GÖRE GÖRDES KAZÂSI

Musa SEZER

ETÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (ETÜSBED), S.8, Nisan 2019, Sayfa: 75-92

ÖZET

Gördes, günümüzde Manisa iline bağlı bir ilçedir. 1412 yılında Çelebi Mehmed döneminde Manisa ve çevresinin Osmanlı idaresi altına alınmasıyla Gördes de Osmanlı toprakları arasına katılmıştır. XV. yüzyıldan itibaren Saruhan Sancağı'na bağlı bir kazâ merkezi olan Gördes, bu özelliğini Osmanlı Devleti'nin yıkılışına kadar devam ettirmiştir. XVII. yüzyılın başlarından itibaren olağanüstü durumlar ve savaş masraflarının karşılanması için tahsil edilen avâriz vergisi, süregelen savaşlar neticesinde sürekli alınan vergiler arasına girmiştir. Bu vergi için yapılan sayımlarda avâriz defterleri tutulmaktaydı. 1640'lı yıllarda Osmanlı Devleti topraklarının genelinde bir avâriz tahriri yapıldığı bilinmektedir. 1642 yılında Gördes Kazâsı'nda da avâriz tahriri yapılmış ve bir defter hazırlanmıştır. Bu defterde Gördes Kazâsının mahalle ve köy gibi yerleşim birimleri ve buralarda yaşayan nüfus ayrıntılı bir biçimde ele alınacaktır. Ayrıca defterde tahrir dışı tutulan ve "Ellici" olarak bilinen İldelik Yörükleri üzerinde durularak nüfus içindeki oranları ortaya konulacaktır. Söz konusu defteri esas alan bu çalışma, belirtilen dönemdeki avâriz tahrirleri üzerine yapılan çalışmalardan biri olma ve Gördes Kazâsı hakkında bilgi vermek amacındadır. Ayrıca Gördes'in 1642 yılındaki mahalle ve köylerinin tespit edilip, nüfus durumunun ortaya konulmasıyla şehrin tarihine küçük de olsa bir katkı sağlanması hedeflenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, Avâriz, Manisa, Gördes, İldelik, Ellici, Yörük.

THE TOWNSHIP OF GÖRDES ACCORDING TO AWARID REGISTER DATED 1642

ABSTRACT

Gördes is a township linked to the province of Manisa. In the year 1412 during the era of Çelebi Mehmed, with the introduction of Manisa and its surroundings under Ottoman rule, Gördes has also joined the Ottoman lands. Gördes, a township center, connected to the Saruhan Sanjak after XVth century, continued this feature until the fall of the Ottoman Empire. Since the beginning of the XVIIth century, the tax of awarid collected in order to compensate for extraordinary situations and the costs of the war, has been one of the taxes that have been permanently taken as a result of the ongoing wars. In the censuses carried out for this tax, the awarid registers were kept. It is known that in the 1640s there was a general census in the territories of the Ottoman Empire. In 1642, the extraordinary tax was also carried out in the township of Gördes and an awarid register was prepared. Based on this awarid register, settlements such as neighborhood and village of the Gördes area and the population living in these areas will be evaluated in detail. Also by emphasizing Idelik Nomads, known as "Elliciler" and were unregistered in awarid registers, their rates within the population will be revealed. This study, which is based on the book in question, aims to be one of the studies on the awarid registers in the specified period and to give information about the Gördes township. In addition, it is aimed to provide a small contribution to the history of the city by determining the neighborhoods and villages of the Gördes in 1642 and revealing the population status.

Keywords: Ottoman State, Awarid, Manisa, Gördes, İldelik, Ellici, Nomad.

Giriş

Gördes ismi yabancı kaynaklarda *Gördis* ve *Guerdes* olarak geçmektedir. Batı Anadolu'da Gediz Irmağı'na Manisa civarında karışan Kum Çayı'nın yukarı kısmında ve bu çayın batı tarafında hâkim bir yamaç üzerindedir.¹ Günümüzde Manisa'ya bağlı bir ilçe olan Gördes'in doğusunda Demirci, güneyinde Köprübaşı, Salihli ve Gölarmara, batısında Akhisar ve kuzeyinde Balıkesir'in Sındırgı ilçeleri bulunmaktadır.² Kuruluşunun Frigler döneminde olduğu tahmin edilen Gördes, sonrasında tarih boyunca sırasıyla Lidyalılar, Persler, İskender İmparatorluğu, Bergama Krallığı, Roma ve Bizans İmparatorluklarının hâkimiyetleri altında kaldı.³

Bölgedeki Bizans hâkimiyetinin devam ettiği bir sırada Anadolu'nun Moğol nüfuzu altına girmesi sınır hattındaki diğer şehirler gibi, Manisa ve çevresini de etkiledi. Moğol baskısından kaçan Türkmen boyları batı Anadolu bölgesine yığıldılar ve 1280'lerden itibaren siyasî birlikler kurarak bölgedeki şehirleri ele geçirmeye başladılar.⁴ Bizans bu durumu engellemek üzere Katalanlardan yardım istedi. 1303'de İstanbul'a oradan da Türkmenlerle mücadele etmek üzere Batı Anadolu'ya gelen Katalanlar, Bizans'ın beklediği başarıyı gösteremeyerek bölgeden çekildiler. Çevresi 1305'e kadar ele geçirilen Manisa, 1313'te Saruhan Bey tarafından fethedildi.⁵ Saruhan Bey, devlet reisi olduğu zaman devlet merkezi olan Manisa'da oturmuş, oğlu Bekçe (Begce) Bey ise Gördes'te bulunmuştu. Gördes'te bir ara Saruhan Bey'in kardeşi Çoğa Bey ve sonra Saruhan Bey'in oğlu Devlet Han yöneticilik yapmıştı.⁶

Saruhanoğulları Beyliği'nin 1390'da Yıldırım Bayezid döneminde Osmanlı nüfuzu altına girmesiyle, Manisa ve çevresi ile birlikte Gördes de Osmanlı sınırlarına dâhil oldu. 1402'de Ankara Savaşı'ndan sonra oluşan Fetret döneminde yeniden kurulan Saruhanoğulları'na 1412'de Mehmed Çelebi tarafından kesin olarak son verilmiştir.⁷ Gördes, XV. yüzyıldan itibaren Saruhan Sancağı'na bağlı Manisa, Adala, Akhisar, Güzelhisar, Marmara, Gördük, Kayacık, Demirci, Nif (Kemal Paşa), Ilıca ve Menemen kazâları gibi bir kazâ

¹ Besim Darkot, "Gördes", *İA.*, MEB, C.4, Eskişehir 1997, s.815.

² İbrahim Çiçek, *Gördesli Mücadele Makhbule ve Silah arkadaşları*, Salihli Belediyesi Yayınları, Salihli 1998, s.14.

³ Zekeriya Yurdoğlu, *Gördes Tarihi*, Gördes Belediyesi Kültür Yayınları, İzmir 1993, s.22-26.

⁴ Feridun Emecen, "Manisa", *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C.27, Ankara 2003, s.578.

⁵ Feridun Emecen, *XVI. Asırda Manisa Kazâsı*, TTK. Yayınları, Ankara 2013, s.17; Feridun Emecen, "Saruhanoğulları", *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C.36, İstanbul 2009, s.170-171.

⁶ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti Teşkilâtına Medhal*, TTK. Yayınları, Ankara 1988, s.133, 163.

⁷ Emecen, *XVI. Asırda Manisa Kazâsı*, s.1, 20-23.

merkeziydi. Gördes, Saruhan Sancağı'nın bir kazâsı olma özelliğini neredeyse Osmanlı Devleti'nin yıkılışına kadar devam ettirmiştir.⁸

XVII. yüzyılda bölgeyi ziyaret eden Evliya Çelebi, Seyahatnâmesi'nde Gördes'in Saruhan oğlu Yakub Bey tarafından fethedildiğini ve adının İskender İmparatorluğu tarihinden sonra Kral Koritoz isminden geldiğini bildirmiştir. Evliya Çelebi'nin şehre uğradığı dönemde Gördes, Saruhan Sancağı'na bağlı yüz elli akçelik bir kazâ idi. Burada kethüdayeri ve serdarı vardı. Sokakları inişli yokuşlu olan Gördes'te altı mahalle ve toplam 2.200 toprak örtülü ev bulunuyordu.⁹ Kral Koritoz isminden zamanla Gördes ismine dönüşen şehir, Evliya Çelebi'nin ziyaret ettiği dönemde sahip olduğu ev sayısına bakılırsa önemli bir nüfusu barındırmaktaydı.

1. 1642 Tarihli Avâız Defteri

Osmanlı Devleti'nde olağanüstü durumlar ve savaş masraflarını karşılamak üzere padişah emriyle reyadan toplanan her türlü hizmet, eşya ve para şeklindeki tekâlîfe avâız adı verilmekteydi. Bu vergi önceden tespit edilen ve defterlere kaydedilen nüfusun, avâız hanelerine bölünmesi suretiyle tahsil edilmekteydi.¹⁰ Savaş zamanlarında ihtiyaç hâsıl olduğunda toplanan avâız vergisi, daha sonra ardı ardına yapılan savaşlar nedeniyle düzenli toplanan vergilerden olmuştur. Yerine ve vergisine göre gerçek avâız hanesinin 4 ilâ 50 hanesi, bir avâız hanesini oluşturuordu.¹¹

XVII. yüzyıl Osmanlı demografi ve iskân tarihi açısından önemli bir potansiyele sahip olan mufassal avâız tahrirlerinin bu özelliğini, bu alanda yapılan çalışmalar yeterince ortaya koymaktadır. 1640'lı yıllarda imparatorluk çapında, gayet kapsamlı bir cizye ve avâız tahriri yapılmış ve bunun sonucu olarak birçok mufassal avâız defteri ortaya çıkmıştır.¹² Bu yıllarda hazırlanmış avâız defterleri ile ilgili birçok çalışmanın yayınlandığı görülmektedir.¹³

⁸ Mehmet Karakuyu, **Manisa'nın Tarihi Coğrafyası**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara 2005, s.182, 216, 298-299, 334, 365; Şahin Sonyıldırım, **17. Yüzyılın İlk Yarısında Manisa**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2007, s.23.

⁹ Evliya Çelebi, **Evliya Çelebi Seyahatnâmesi**, (Haz. Yücel Dağlı, Seyit Ali Kahraman, Robert Dankoff), Yapı Kredi Yayınları, 9. Kitap, İstanbul 2000, s.32.

¹⁰ Ömer Lütfi Barkan, "Avâız", **İA.**, MEB, C.2, İstanbul 1979, s.13-14.

¹¹ Halil Sahillioğlu, "Avâız", **DİA**, Türkiye Diyanet Vakfı, C.4, İstanbul 1991, s.108-109.

¹² Oktay Özel, "17. Yüzyıl Osmanlı Demografi ve İskan Tarihi İçin Önemli Bir Kaynak: Mufassal Avâız Defterleri", **XII. Türk Tarih Kongresi (Ankara, 12-16 Eylül 1994), Kongreye Sunulan Bildiriler III**, Ankara 1999, s.738-739.

¹³ Mehmet İnbaşı, "1642 Tarihli Avâız Defterine Göre Erzurum Şehri", **Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi**, IV, İstanbul 2001, ss.9-32; "Erzincan Kazâsı (1642 Tarihli Avâız Defterine Göre)", **Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, 16/41,

Çalışmanın temel kaynağını oluşturan defter de 1642 tarihli olup, mufassal özelliktedir. Defter bu yılda imparatorluk genelinde yapılan mufassal avâriz tahrirleri içinde Saruhan Livası'na bağlı Gördes Kazâsı'nı ihtiva etmektedir. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi'nde Maliyeden Müdevver Defterleri Kataloğu'nda 6867 numarası ile bulunmaktadır. Söz konusu sayım *Gördes kadısı Mevlana Mustafa* tarafından yapılmıştır. Defterin başlangıç kısmında herhangi bir tarihe rastlanmamaktadır. Muhtelif yerlerinde değişik tarihler olmakla birlikte bu tarihlerin çoğunun sonradan hane miktarlarına ekleme yapıldığı için yazılan tarihler olduğu sonucuna varılmaktadır. Tarihler arasında itibar edilecek tarih ise tahrir sonunda kadı mührünün bulunduğu kısımdaki tarihtir. Buradan söz konusu avâriz tahririnin 11-20 Rebü'l-evvel 1052/ 9-18 Haziran 1642'de yapıldığı tespit edilmektedir.¹⁴ Defterin ilk sayfasında Gördes Kazâsı'nın 1642'de yapılan avâriz tahririnin gönderilen bir ferman üzerine yapıldığından bahsedilmektedir. Defterde avâriz reayası ile defter harici tutulan vilâyet reayası tahririnin yapıldığı, Gördes kadısı Mevlana Mustafa tarafından düşülen kayıttan anlaşılmaktadır.¹⁵

1642 tarihli Gördes avâriz defterinin hazırlanış özellikleri bakımından incelendiğinde, genelde avâriz defterlerinin başlangıcında verilen başlığa rastlanmamaktadır. İlk sayfası 4'ten başlayan ve kapak sayfası bulunmayan defterin başlangıç sayfaları muhtemelen kaybolmuş olmalıdır. 4. sayfası boş olan defterin 5. sayfasında defterde bulunan sayısal verilerin bir sonucu niteliğinde icmal bilgiler mevcuttur. Burada Gördes'te sakin reaya, haymane,

Erzurum 2009, ss.189-214; "1642 Tarihli Avâriz Defterine Göre Kemah Kazâsı", **XVI. Türk Tarih Kongresi**, 4(2), Türk Tarih Kurumu, Ankara 2010, ss.739-759; "Bayburd Sancağı (1642 Tarihli Avâriz Defterine Göre)", **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 10/2, Erzurum 2007, ss. 89-117; Eyüp Kul, "1642 Tarihli Avâriz Defterine Göre Şiran Kazâsı ve Köyleri", **Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, 44, Erzurum 2010, ss.271-289; İbrahim Etem Çakır, "1642 Tarihli Avâriz Defterine Göre İspir Sancağı", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, 2/8, Summer 2009, ss.109-122; Enver Çakar, Füsün Kara, "17. Yüzyılın Ortalarında Arapgir Sancağında İskân ve Nüfus (1643 Tarihli Avâriz-Hane Defterine Göre)", **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 15/2, Elazığ 2005, ss.385-412; Feridun M. Emecen, "Kayacık Kazâsının Avâriz Defteri", **Tarih Enstitüsü Dergisi**, 12, İstanbul 1981-1982, ss.159-170; Orta Karadeniz Tarihinin Kaynakları VII-Karahisar-ı Şarkî Sancağı Mufassal Avâriz Defteri (1642-1643 Tarihli), (Haz. Mehmet Öz-Fatma Acun), Türk Tarih Kurumu, Ankara 2008; Alpaslan Demir, "1642 Tarihli Avâriz Defterine Göre Koğans Kazâsı", **Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 11 (2), Gaziantep 2012, ss.505-529; Volkan Ertürk, "1642 Tarihli Avâriz Defterine Göre Vize Sancağı Kazaları", **EKEV Akademi Dergisi**, 57(Güz 2013), ss.209-232.

¹⁴ BOA. MAD.d. 6867, s.36. *Tahrîren fî evâsıt-ı Rebü'l-evvel li-sene isneyn ve hamsin ve elf.*

¹⁵ BOA. MAD.d. 6867, s.6. *Bu abd-ı fakire sadaka buyurulan Gördes kazâsının kadîmi hâne-i avâriz re'âyâsıyla haric ez defter vilâyet-i re'âyâyı tahrîr ve defter idüüb rikâb-ı hümâyûn saâdet makrûne arz idesin deyu fermân-ı âlişân sâdır olmağın intisâlü'l-emrû'l-âli tahrîr ve defter olunub pâye-i serîr-i alâya arz olundu. Bâkî fermân der âdlindir.*

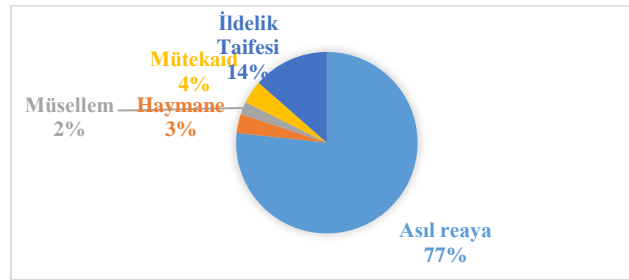
müsellem ve mütekaid sayıları ile İldelik taifesinin nefer sayıları kaydedilmiştir.¹⁶ Ancak defterin mufassal kısmı incelendiğinde kişi isimleri üzerinde yazılı olan haymane, müsellem ve mütekaidlerin bir kısmının silik ve okunamaz durumda olduğu görülmektedir. Bu nedenle okunabilir durumda olan kişiler sayıldığında, elde edilen bilgilerin icmal sayfadaki verilerle uyuşmadığı görülmektedir.

2. Gördes Kazâsı ve Nüfus Durumu

Çalışmanın ana kaynağı olan avâriz defterinden elde edilen bilgilere göre, Gördes Kazâsı'nın eski defterinde avâriz hane 411,5 ve piyade ile müsellem hanesi 71 olarak kayıtlıdır.¹⁷ Defterin tutulduğu 1642'de ise Gördes'te *haric ez defter* olan haymane ve mütekaidler 143 nefer idiler. Ancak defter harici tutulan bu taifeler 48 avâriz hanesi olarak belirtilmiş olup toplamda 530 hane oldukları kaydedilmiştir.¹⁸ Açıklamanın devamında kadı tarafından yapılan hesaplama neticesinde asıl avâriz reayası, piyade ve müsellem reayası ile hariç ez defter olan mütekaid reayasının toplamı 1.637 nefer idi. Bunlar haricinde 256 nefer de İldelik taifesinden vardı.¹⁹ Toplamda 1.893 nefer/gerçek hane olan kazâda²⁰ her hane kabul gören 5 kat sayısı ile çarpıldığında 1642'de Gördes Kazâsı nüfusunun yaklaşık 9.465 olduğu görülür.

Merkez mahalleler ve köyler dâhil olmak üzere 1.893 neferin 1.452'si asıl reaya, 65'i haymane, 42'si müsellem, 78'i mütekaid ve 256'sı İldelik taifesinden idi. Piyadeler, müsellemeler ile birlikte kaydedilmişlerdi.²¹

Grafik 1. 1642'de Gördes Genel Nüfusunun Dağılımı

¹⁶ BOA. MAD.d. 6867, s.4.

¹⁷ BOA. MAD.d. 6867, s.38. "... Gördes kazâsının kadîmden defterde dört yüz on bir buçuk avâriz hânesi olup ve yetmiş bir hâne dahi piyâde ve müsellem re'âyâsının hâneleri olup ..."

¹⁸ BOA. MAD.d. 6867, s.38. "... hâliyâ haymane ve bedel-i mütekaidin re'âyâsından tahrîr olunan hariç ez defter yüz kırk üç nefer re'âyâ dahi kırk sekiz hâne hesâbı üzere cem'ân beş yüz otuz hâne olup."

¹⁹ BOA. MAD.d. 6867, s.38. "... bi'l-cümle asıl kadîm-i avâriz re'âyâsı ve piyâde ve müsellem re'âyâsı ve hariç ez defter bedel-i mütekaidin re'âyâsı ile bin altı yüz otuz yedi nefer olup ...", "... Ve bundan mâadâ iki yüz elli altı re'âyâ dahi İldelik mukataası re'âyâsından ..."

²⁰ BOA. MAD.d. 6867, s.39.

²¹ BOA. MAD.d. 6867, s.5, 38, 39.

Grafikten de anlaşılacağı üzere kazâ genelinde % 77 oranında reaya bulunmaktaydı. Bunu % 14 ile İldelik taifesi ve % 4 ile mütekaidler izlemekteydi. Kazâ genelinde oranı en az topluluk % 2 ile müsellemler ve % 3 ile haymaneler idi.

2.1. Mahalleler ve Nüfus Durumu

1642'de Gördes şehir merkezinde 7 mahalle bulunmaktaydı.²² *Mahalle-i Cedîd* adında bir mahallenin "*Mahalle-i Cedîd bâ-ferman kayddır. fi 15 Rebîü'l-âhir sene 1063, tahmil*" şeklindeki açıklamasından 1653'te yeni eklendiği anlaşılmaktadır. Yani bu tarihte mahalle sayısı 8'e yükselmişti.²³ Daha önceki tahrir defterleri kayıtlarından XVI. yüzyıla ait olanlar incelendiğinde, 1530 yılında Gördes'te *Taş, Orta, Divan ve Foryaz* adında 4 mahalle bulunuyordu.²⁴ 1575 yılında ise bu mahallelere *Cami, Çınkırağlı ve Bazar Mescidi* mahallelerinin eklenmesiyle mahalle sayısı 7'ye yükselmişti. Bu tarihte Divan Mahallesi, *Divan Yeri* şeklindeydi.²⁵ 1575 tarihli Saruhan Evkâf defterinde Foryaz ve Taş mahallelerinin isimleri bir vesile ile kaydedilmişlerdir.²⁶ XVII. yüzyıla gelindiğinde Evliya Çelebi'nin bildirdiğine göre Gördes'te 6 mahalle vardı.²⁷

1642 tarihli defterde öncelikle kazâ merkezinde bulunan mahalleler, daha sonra ise kazâyaya bağlı köyler kaydedilmiştir. *Mahalle-i Cedîd* adı altındaki mahalle, 15 Rebîü'l-âhir 1063/15 Mart 1653 tarihinde 1 hane idi. Bu hane tahminden (ekleme) oluşuyordu. Buna göre Cedîd Mahallesi, 1642'den sonra

²² BOA. MAD.d. 6867, s.6-11.

²³ BOA. MAD.d. 6867, s.6.

²⁴ **166 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri (937/1530) <Dizin ve Tıpkıbasım>**, Başbakanlık Osmanlı Arşivi Yayınları, Ankara 1995, s.350.

²⁵ Kadir Atamaz, "Gördüs Şehri (XVI. Yüzyıl)", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, C.9, S.42 (Şubat 2016), s.420-421.

²⁶ **Defter-i Evkâf-ı Livâ-i Saruhan (Metin ve İnceleme)**, (Haz. M. Akif Erdoğan, Ömer Bıyık), Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü Arşiv Dairesi Başkanlığı Yayınları, Ankara 2014, s.216. Bu eserde, defterin orijinalinde noktalamaların olmamasından dolayı olsa gerek, *Foryaz* Mahallesi sehven *Kurnaz* olarak transkribe edilmiştir. TKG. KK. TT. d. 544, s.81b; 1530 tarihli tahrir defterinde mahallenin Foryaz/Furyaz olduğu daha belirgindir. *166 Numaralı ...*, s.350.

²⁷ Evliya Çelebi, **Evliya Çelebi Seyahatnâmesi**, s.32; 1842 tarihli nüfus defteri ve 1845 tarihli temettuat defterine göre 32 mahalle vardı. Fatih Bozkurt, **Maliye Nezareti Temettuat Defterlerine Göre Gördes Kazası'nın Sosyal ve Ekonomik Durumu**, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Manisa 2003, s.23; Murat Ertan, **19. Yüzyılda Gördes Kazası'nın Sosyal ve Ekonomik Yapısı**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2006, s.11-12; 1928'de Son Teşkilât-ı Mülkiye'ye göre isimleri yazılı olmamakla birlikte mahalle sayısı 5 idi. Türkiye Cumhuriyeti Dâhiliye Vekâleti, **Son Teşkilât-ı Mülkiye'de Köylerimizin Adları**, Hilal Matbaası, İstanbul 1928, s.987.

yani 1653’de sonradan eklenmiş görünmektedir. Sonrasında ise *Kazâ-i Görđus* ve *Nefs-i Görđus* başlıkları altında diğer mahalleler sıralanmıştır.²⁸

Tablo 1: 1642’de Gördes Merkez Mahallelerinde Nüfus

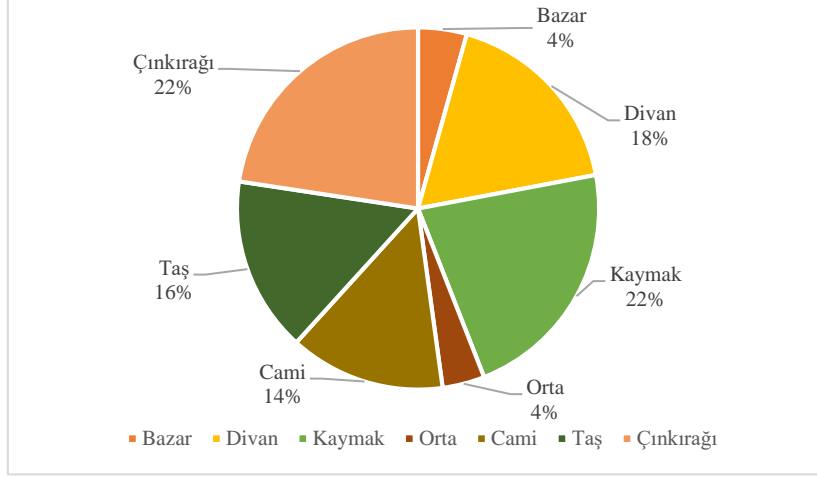
Mahalle	Neferen	Rub (Avâriz hane)	Hane+ Tahmil	Tahmil (Ekleme)	Reaya	İmam	Hatib	Müsellemler	Haymane	Mütekaid
Cedid	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-
Bazar	15	5	5,5	0,5	13	-	-	1	1	-
Divan	61	21	22	1	54	1	-	-	4	2
Kaymak	76 ²⁹	25	26	1	63	-	1	5	4	3
Orta	13	4	4,5	0,5	12	-	-	-	1	-
Cami	48 ³⁰	16	17	1	45	-	-	-	1	2
Taş	54	18	18	1	44	-	-	-	6	4
Çinkırağı	78	26	27	1	75	-	-	-	1	2
Toplam	345	115	122	7	306	1	1	6	18	13

Tabloda görülen “ tahmil ” yani “ ekleme ” olarak adlandırılan sütun tahririn yapıldığı tarihten sonra mevcut hanelere eklenen hane miktarını göstermektedir. Bütün mahallelerde yarım ya da tam hane şeklinde olan bu eklemeler, 15 Rebiü’l-âhir 1063/15 Mart 1653 senesinde yapılmıştır. Bu durum 1642 yılında yapılan avâriz tahririnden sonra 1653’te yeni bir sayımın daha yapıldığını ve bu sayımda yeni defter tutmaya lüzum görülmemeyerek mevcut hanelere eklemelerin yapıldığı anlaşılmaktadır. Gördes merkez mahallelerinde 1642’ten 1653’e kadar avâriz hane miktarlarının yapılan eklemelerle 7 hane artış gösterdiği ve 115 haneden 122 haneye çıktığı tespit edilmektedir. Defter kaydında *rub’* şeklinde kaydedilen kısım ise mevcut avâriz haneleri göstermektedir. Gördes mahalleleri arasında nüfusun en çok olduğu yerler *Çinkırağı* ve *Kaymak* mahalleleri idi. En az olduğu yerler ise *Orta* ve *Bazar* mahalleleri idi. Bu durum aşağıdaki grafikte daha iyi görülmektedir.

²⁸ BOA. MAD.d. 6867, s.6-9.

²⁹ Hatip hariç 75 olarak kaydedilmiştir.

³⁰ 48 olması gerekirken sehven 47 yazılmıştır. BOA. MAD.d. 6867, s.10.

Grafik 2. 1642’de Gördes Mahalleleri Nefer Dağılımı

Dinî grup arasında sayılan imam ve hatip, Gördes merkez mahallelerinde birer kişi idi. *İmam Abdurrahman Halife Divan Mahallesi’nde, Hatib Süleyman v. Yusuf* ise Kaymak Mahallesi’nde görevliydi.³¹ Kaymak Mahallesi’nde hatip avâriz hanesinin dışında sayılmış, Divan Mahallesi’nde ise imam avâriz hanesine dâhil edilmiştir. Çinkırağı Mahallesi’nde *İsmail v. İbrahim ve Bayram v. Ahmed* için “*Emir Sultan reayasıdır*” ifadeleri kullanılmıştır.³² Bu iki kişinin vakıf reayasından oldukları anlaşılmaktadır.

Mahallelerde yaşayan nefer sayısı ile avâriz haneler karşılaştırıldığında Gördes’te 3 neferin 1 avâriz hanesine tekabül ettiği anlaşılmaktadır. Yani nefer sayısının 1/3’ü avâriz hanesi olarak kaydedilmiştir. Burada neferleri gerçek hane olarak düşünmek gerekmektedir. Nitekim 1642 tarihli Gördes avâriz defterinde geçen “... lâkin her bir nefer bir ev i’tibârî üzere tahrîr olunmuşdur ...”³³ ifadesi ile bu düşüncenin doğruluğu anlaşılmaktadır. 1616 tarihli Halep avâriz defteri ile ilgili bir çalışmada da “neferden kasıtın vergiye tâbi şahısların olduğu ve neferlerin hane olarak kabul edilmesi gerektiği”³⁴ vurgulanmıştır.

Avâriz haneler dışında, defter harici olan müsellemler, haymane ve mütekaidler bulunuyordu. Sipahi timarına hariçten gelen ve kimsenin raiyyetinden olmayan haymaneler,³⁵ Gördes mahallelerinde toplam 18 nefer idiler. Müsellemler 6 nefer ve mütekaidler (emekli) ise 13 nefer idiler.

³¹ BOA. MAD.d. 6867, s.7, 8.

³² BOA. MAD.d. 6867, s.11, 12.

³³ BOA. MAD.d. 6867, s.38.

³⁴ Mustafa Öztürk, “1616 Tarihli Halep Avâriz-Hane Defteri”, *OTAM-Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, S.8, Ankara 1997, s.255.

³⁵ Mehmet Ali Ünal, *Osmanlı Tarih Sözlüğü*, Paradigma Yayıncılık, İstanbul 2011, s.310.

1642 tarihli Gördes avâriz defterinden hareketle merkez mahallelerde yaşayan nüfusun meslekleri ile ilgili bilgilere de ulaşılmaktadır. Bunlar arasında birer tane *berber*, *bakırcı*, *hallaç*, *eskici* ve *yaşmakçı* bulunmaktaydı. Ayrıca Gördes merkezde yaşayan kimselerin *köse*, *kızıl*, *çingân* gibi lakaplara sahip oldukları görülmektedir. Bunlar haricinde Kaymak Mahallesi'nde 3, Cami Mahallesi'nde 1 kişi "gilmân"³⁶ olarak kaydedilmiştir.

2.2. Köyler ve Nüfus Durumu

1642 yılına ait kayıta Gördes merkez mahallelerinden sonra kırsal yerleşim birimleri olan köylere yer verilmiştir. Köyler kaydedilirken isimleri yanına nefer sayılarının genelde 1/3'ü olan avâriz hane miktarları da kaydedilmiştir. Örneğin; Çiftlik köyündeki 94 nefer 32 rub' (avâriz hanesi) ve Boyalı köyünde 30 nefer 10 avâriz hanesi olarak işlem görmüştür.³⁷ Ancak bazı köylerde 1/4 oranında da kayıtların yapıldığı görülmektedir. Örneğin; Turtal, Taşta ve Kayalı köylerinde bulunan 4'er nefer 1'er avâriz hane olarak yazılmıştır.³⁸

Diğer taraftan yekûn kısımlarında bazı köylere tahmiller yani eklemeler yapılmıştır. Gördes köylerinden Oğuldeker'e 4, Efendi İli ve Hanya'ya 3'er avâriz hanesi eklenmiştir. Bu tahmillerin 1063/1653 yılında³⁹ yani 1642 tahririnden 11 yıl sonra yapıldığı görülmektedir. Bu durum 1642'den 1653'e kadar Gördes köyleri avâriz hanelerinin 10 hane arttığını göstermektedir.

1642'de Gördes'e bağlı 60 köy bulunmaktaydı. Bunlar arasında en kalabalık Çiftlik, Salır, Seyidler ve Kırani köyleri idi. Nüfusun en az olduğu köyler ise Turtaş, Taşta ve Kayalı köyleri idi. İncelenen defterde köylerden *Delicoban* ile *Çam köyünün*,⁴⁰ *İsa Fakih* ile *Malkoca köyünün*⁴¹ birlikte kaydedildikleri görülmektedir.

³⁶ Gilmân: Tüyü ve bıyığı çıkmamış delikanlı genç çocuk manasına gelir. Bu tâbir daha çok saray hizmetlerinde olanlar için kullanılırdı. Ünal, *Osmanlı Tarih Sözlüğü*, s.269.

³⁷ BOA. MAD.d. 6867, s.12, 26.

³⁸ BOA. MAD.d. 6867, s.26, 27, 30.

³⁹ BOA. MAD.d. 6867, s.16, 18, 24.

⁴⁰ BOA. MAD.d. 6867, s.19.

⁴¹ BOA. MAD.d. 6867, s.29.

Tablo 2: 1642'de Gördes Kazası Köylerinde Nüfus

Köyler	Neferen	Rub (Avârız hane)	Hane+Tahmil	Tahmil (Ekleme)	Reaya	İmam	Müsellem	Haymane	Perakende	Fakir	Mütekaid	Muaf
Çiftlik	94	32	32	-	89	-	1	4	-	-	-	-
Sahr	82	28	28	-	66	-	10	1	3	1	1	-
Oğuldeker	50	17	21	4	49	-	1	-	-	-	-	-
Milas	11	3,5	3,5	-	10	-	-	-	-	1	-	-
Börez	31	10	10	-	29	-	-	-	-	-	2	-
Efendi İli	48	16	19	3	46	-	1	-	-	-	1	-
Begli	40	13	13	-	33	-	-	-	-	2	4	1
Kabakoz	23	7,5	7,5	-	15	-	-	4	-	-	4	-
Aceblü	10	3	3	-	10	-	-	-	-	-	-	-
Deliçoban maa Çam	7	2	2	-	7	-	-	-	-	-	-	-
Geçdin Hisarı	13	4	4	-	13	-	-	-	-	-	-	-
Çalcılar?	15	5	5	-	15	-	-	-	-	-	-	-
Köseler	23 ⁴²	7,5	7,5	-	20	1	-	1	-	-	1	-
Begenler	15	5	5	-	15	-	-	-	-	-	-	-
Kırani	74	25	25	-	73	-	-	1	-	-	-	-
Tutluca	16	5	5	-	16	-	-	-	-	-	-	-
Kürek	14	4,5	4,5	-	13	-	-	-	-	-	1	-
Dere	14	4,5	4,5	-	14	-	-	-	-	-	-	-
Olgar	15	5	5	-	15	-	-	-	-	-	-	-
Begli İli	15	5	5	-	11	-	-	-	-	-	4	-
Hanya	50	16,5	19,5	3	47	-	-	1	-	-	2	-
Osmanlar	26	10	10	-	25	-	-	-	-	-	1	-
Depiler	14	4,5	4,5	-	13	-	-	1	-	-	-	-
Balıklı	10	3	3	-	10	-	-	-	-	-	-	-
Bayad	14	4,5	4,5	-	11	-	-	2	-	-	1	-
Turtal	4	1	1	-	4	-	-	-	-	-	-	-
Boyalı	30	10	10	-	28	-	-	-	-	-	2	-

⁴² İmam dâhildir. BOA. MAD.d. 6867, s.21.

Yaka	29	9,5	9,5	-	29	-	-	-	-	-	-	-
Depe	13	4	4	-	10	-	1	2	-	-	-	-
Yaya Gedildiği	16	5	5	-	15	-	-	1	-	-	-	-
Taşta	4	1	1	-	4	-	-	-	-	-	-	-
Küçük	25	8	8	-	21	-	-	1	-	-	3	-
Çingeler	52	17	17	-	49	-	-	1	-	-	2	-
İsa Fakih maa Malkoca	20	6,5	6,5	-	19	-	-	-	-	-	1	-
Kızıl Aliler	21	7	7	-	11	-	2	-	-	-	8	-
Kürekçiler	15	5	5	-	12	-	2	-	-	-	1	-
Kayalı	4	1	1	-	4	-	-	-	-	-	-	-
Melek Paşa	31	10	10	-	26	-	-	1	-	-	4	-
Divane Timürciler	24	8	8	-	22	-	-	1	-	-	1	-
Targılar (Dargılar)	24	11	11	-	15	-	-	2	-	-	7	-
Evciler	24	8	8	-	21	-	-	3	-	-	-	-
Kuzum Ali	14	4,5	4,5	-	14	-	-	-	-	-	-	-
Umurhanlı	5 3	1 8	1 8	-	45	-	8	-	-	-	-	-
Seyidler	77	26	26	-	77	-	-	-	-	-	-	-
Şeyh Yayla	20	6,5	6,5	-	17	-	-	2	-	-	1	-
Arablı	8	2,5	2,5	-	8	-	-	-	-	-	-	-
Kuşlu	38	13	13	-	35	-	-	2	-	-	1	-
Toplam	1.270	423,5	433,5	10	1.151	1	26	31	3	4	53	1

Din adamlarından sadece *Köseler* köyü imamı *Hacı Mehmed v. Ömer*'in ismi kaydedilmiştir. Hacı Mehmed imam olduğu için 10 Muharrem 1053/31 Mart 1643'te defterden çıkarılmıştır. Köy sonunda yekûn kısmına 22 *gayri ez imam* yazılmıştır.⁴³ Böylece imam avâız haneler arasına katılmamıştır.

Müsellem reayanın en fazla bulunduğu köyler *Salır* ve *Umurhanlı* köyleri idi. Haymaneler ise en çok *Çiftlik*, *Kabakoz* ve *Evciler* köylerinde sakin idiler. *Salır* köyünde *Aydın v. Hüseyin*, *Mustafa v. Mehmed* ve *Bali Dede v. Mehmed* adında 3 perakende reayası kaydedilmiştir. Muaf olanlardan olan fakir reaya *Begli*, *Salır*

⁴³ BOA. MAD.d. 6867, s.21. "Mezbûr Hacı Mehmed İmam olmağla defterden ihrâc olmak fermân olmuşdur. Fî 10 Muharrem 1053."

ve *Milas* köylerindeydiler. Mütekaidler en fazla *Kızıl Aliler* ve *Targılar*'da idi. Begli köyünde yaşayan *Abdullah*'ın muaf nedeni açıklanmamakla birlikte 3 Aralık 1620 tarihinde muaf olmuştu.⁴⁴

Tabloda verilen köyler haricinde 1642'de perakende olmuş ve bir şekilde mevcut olmayan köyler de kaydedilmiştir. Bunlar; *Boyan?*, *Ali Fakihler*, *İlyas ve Kırcâ Aliler* idi. Normalde kazâ avârizinin 410 hane olduğu, mevcudun 360 olduğu ve 50 hanenin ise eksik olduğu kaydedilmiştir.⁴⁵ Bu 50 hanenin bahsedilen köylerden dolayı eksik olduğu anlaşılmaktadır.

2.3. İldelik Taifesi ve Nüfus Durumu

1642 yılında Gördes Kazâsı'nda sakin olanlardan başka, söz konusu defterde kimi yerde *Eldelik*⁴⁶ kimi yerde ise *İldelik*⁴⁷ şeklinde kaydedilen bir taife yaşamaktaydı. Yörük topluluklarından olan bu taife 1531 tarihinde "Ellicilik" statüsünü kazanmıştı. Bu tarihte hiçbir yerleşim birimine bağlı değildi. Ayrıca çok sayıda koyuna sahiplerdi. 1575 yılında yerleşim yerlerine tâbi olarak kaydedilmişlerdi. "Ellicilik" nisbesini aldıktan sonra "Eldelik ellicileri" diye şöhret bulmuşlardır.⁴⁸ Bunlar benzerine Rumeli taraflarında rastlanan ve temelleri Selçuklular ile Anadolu beylikleri dönemine kadar uzanan bir askeri teşkilatın uzantısıydılar. Her elli haneye bir eşkinci yetiştiren bu Ellici Yörükler, sefer zamanlarında azeb, yaya ve müsellemler gibi eşkinci çıkarmaktaydılar. Bunu da her elli hanede bir eşkinci "eşdirmek" suretiyle yapmaktaydılar. Bundan dolayı, Ellici ismiyle anılan yörük grupları zamanla askerî teşkilât içinde önemli bir yere gelmişlerdi.⁴⁹ 1531'de tahrir kayıtlarında diğer adı *Keçilü* olarak geçmekteydi. 1575'te İldelik Yörüklerinin nüfusu 41 hane ve 29 mücerred idi.⁵⁰

1642 tarihli defterde *havâss-ı hümayûn* olarak kaydedilen İldelik taifesi avâriz hanesi olarak kaydedilmeyip hane olarak kalmışlardır.⁵¹ Gördes Kazâsı sınırları içerisinde oturan bu taife göçer evlilerden oluşuyordu. Avâriz

⁴⁴ BOA. MAD.d. 6867, s.18. "Muaf olmuşdur ba ferman-ı âli fi 8 Muharrem sene 30."

⁴⁵ BOA. MAD.d. 6867, s.36. "Kazâ-i mezbûrun hâne-i avârizi dörtyüz on olub mevcûd üç yüz altmış olub bu âna gelince üç yüz altmışdan cem' olub elli hâne kesiri vardır."

⁴⁶ BOA. MAD.d. 6867, s.5, 38, 39.

⁴⁷ BOA. MAD.d. 6867, s.38/1, 42.

⁴⁸ Emecen, *XVI. Asırda Manisa Kazâsı*, s.130.

⁴⁹ Emecen, *XVI. Asırda Manisa Kazâsı*, s.132.

⁵⁰ Burcu Kaygana, *XVI. Yüzyılda Saruhan Sancağı Yörükleri*, Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ordu 2015, s.78.

⁵¹ BOA. MAD.d. 6867, s.5, 39, 38/1, 42.

hanelerini sakin oldukları yere değil, mukataa eminlerine vermekteydiler. Aynı şekilde tahrir olunan İldelik taifesinin vergileri mukataaya dâhildi.⁵²

İldelik taifesi Gördes Kazâsı genelinde 256 nefer idi. Bunların bir kısmı Gördes merkez mahallelerinde bir kısmı ise kazâyâ bağlı köylerde oturmaktaydılar. Gördes merkezde 7 mahallede ve kazâyâ bağlı 14 köyde sakin idiler. Mahallelerde yaşayanlar 71 nefer ve köylerde yaşayanlar ise 185 nefer idiler. Nüfus işlemlerinde kabul edilen 5 kat sayısı ile işleme tabi tutulduğunda, İldelik Yörükleri nüfusunun mahallelerde 355 ve köylerde 925 olmak üzere toplam 1.280 olarak çıktığı görülür.

1642 yılında Gördes merkez mahallelerindeki İldelik Yörükleri mahalle nüfusları verilirken dâhil edilmemiş, defterin sonuna doğru kaydedilmişlerdir. Grafik 1’de gösterildiği üzere bunlar kazâ genelinde nüfusun % 14’ünü teşkil ediyorlardı. Toplam 256 neferden 71’i merkez mahallelerde yaşıyordu. Böylece 345 nefere sahip olan merkez mahallelerin nefer durumu İldelik Yörükleriyle 416 nefer idi. Bu şekilde mahallelerde yaşayan nüfusun % 17’si İldeliklerden oluşmaktaydı. Bu yörük taifesinin merkez mahallelere dağılımları ise şu şekildeydi.

Tablo 3: 1642 Gördes Mahallelerinde Yaşayan İldelik Taifesi

Mahalleler	Neferen	%
Kaymak	25	35,22
Divan	17	23,95
Çinkırağı	11	15,5
Taş	8	11,26
Bazar	4	5,63
Cami	3	4,22
Orta	3	4,22
Toplam	71	100

⁵² BOA. MAD.d. 6867, s.38. "... iki yüz elli altı re'âyâ dahi Eldelik mukataası re'âyâsından tahrîr idüüb mukaddemâ tâife-i mezbûre göçer evli olub hâlâ avâriz toprağı üzerinde tütten idüüb, lâkin hâne-i avârizi sâkin oldukları yere virmeyüb vâki' olan tekâlîflerin mukataa eminlerine virüb başka tahrîr olunub avârizları mukataaya dahildir, defterhânededen görülmek lazımdır ..."

İldelik taifesi 1642’de yaklaşık % 35 ile yoğun olarak *Kaymak* ve yaklaşık % 24 ile *Divan* mahallelerinde oturmaktaydılar. En az ise *Orta*, *Cami* ve *Bazar* mahallelerinde ikamet etmekteydiler.

İldelik Yörükleri Gördes’e bağlı köylerde de ikamet etmekteydiler. Ancak bunlara ait vergiler mukataaya tabi olduğu için defterde avârız haneye tabi köyler içinde kaydedilmeyip, defter sonunda ayrı olarak kaydedilmişlerdir. Bu köylerde toplam 185 nefer yaşamaktaydı. Böylece Gördes’e bağlı köylerde 1.270 olan nefer sayısı, İldelik taifesiyle birlikte 1.455 olmaktadır. Bu taife 1642 tarihli defterin sonuna iki şekilde yazılmıştır. Önce tamamında yaşadıkları köyler kaydedilmiştir.⁵³ Bu köyler defterde daha önceden bahsedilmiş köyler olmayıp, ilk defa burada geçen köylerdi. Bundan dolayı bu köylerin tamamında İldeliklerin yaşadığı düşüncesi belirmektedir. Daha sonra ise “*Mezbûrlardan kasabada ve bâlâda zikr olunan karyelerde sâkin olanlardır.*” ibaresi ile daha önceden bahsi geçen köylerde yaşayanlar kaydedilmiştir.⁵⁴

Tablo 4: 1642’de Gördes Köylerindeki İldelik Taifesinin Nüfus Durumu

Yaşadıkları Köyler				Diğer Reaya ile Birlikte Yaşadıkları Köyler	
Köy	Neferen	Haymane	Mütekaid	Köy	Neferen
Emide	56	1	2	Çiftlik	13
Kaşıkçı	33	-	-	Aceblü	7
Medeler? Mahallesi	8	-	-	Osmanlar	3
Devlethan Mahallesi	15	-	-	Çekeller	7
Egrid	8	-	1	Kürekçiler	5
Temürciler	4	-	2	Divane Timürciler	3
Sarı Aliler	5	-	-	Seyidler	4
Bahşiler	6	-	-	-	-
Serdemen?	8	-	-	-	-
Toplam	143	1	5	Toplam	42

⁵³ BOA. MAD.d. 6867, s.42-42(M.).

⁵⁴ BOA. MAD.d. 6867, s.42(M.)-44(M).

İldelik Yörükleri 1642'de Gördes'e bağlı 14 köyde ikamet etmekteydiler. Bunlardan 7 köyde tamamen kendileri, 7 köyde ise diğer reaya ile birlikte yaşamaktaydılar. Tabloda verilen köyler içinde en çok *Emide* köyü ile *Kaşıkçı* köyü ve bu köye bağlı iki mahallede oturmaktaydılar. En az buldukları köyler ise *Osmanlar* ve *Divane Timürciler* idi.

Gördes Kazâsına bağlı köylerin isimlendirmeleriyle ilgili mülahazada bulunmak gerekirse bazı köy isimlerinin muhtemelen kurucusu oldukları anlaşılan kişilerin isimlerini taşıdıkları görülmektedir. *Efendi ili*, *Köseler*, *Olgar*, *Begli ili*, *İsa Fakih*, *Kızıl Aliler*, *Melek Paşa*, *Kuzum Ali*, *Umurhanlı*, *Seyidler* ve *Şeyh Yayla* bunlardandır. Bunlar haricinde Oğuzların *Bayad* boyunun adıyla anılan bir köy de yine dikkat çekmektedir.

Sonuç

1642 yılında Saruhan Sancağı'na bağlı Gördes Kazâsı merkezinde 7 mahalle kaydedilmiştir. 1653 yılında kaydedildiği anlaşılan *Mahalle-i Cedîd* ile bu sayı 8'e çıkmıştır. Mahallelerde toplam 416 nefer yaşamaktaydı. Bunun 71'ini İldelik taifesinden olanlar, 345'ini ise diğer reaya oluşturmuyordu. Diğer reaya içinde 306 asıl reaya, 1 imam, 1 hatip, 6 müselleme, 18 haymane ve 13 mütekaid bulunuyordu. Mahallelerde toplam 115 avârız hanesi bulunmaktaydı. Bu sayı 1653'teki 7 tahmille birlikte 122 olmuştur.

Kır iskân birimlerinden olan köylerin sayısı Gördes'te 60 idi. Bunlardan 56'sında yerleşim bulunurken, 4 köy perakende olmuş ve boş idi. Yerleşim olan köylerde toplam 1.455 nefer yaşıyordu. Bunun 185'i İldelik taifesinden, 1.270'i ise diğer reayadan idi. Diğer reaya arasında 1.151 asıl reaya, 1 imam, 26 müselleme, 31 haymane, 3 perakende, 4 fakir, 53 mütekaid ve 1 muaf bulunuyordu. Köylerde toplam 423,5 avârız hanesi bulunmaktaydı. Bu sayı 1653'teki 10 tahmille birlikte 433,5 olmuştur.

1642 tarihli deftere göre Gördes Kazâsı genelinde 1.871 hane olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu sayı Gördes kadısı Mevlana Mustafa'nın hesabı sonrası ortaya çıkan 1.893 ile uyuşmasa da verilen bilgiler doğrultusunda bu şekilde olmaktadır. Kadı'nın verdiği rakamsal bilgiler ile yerleşim yerleri sonunda bulunan yekûnlar uyuşmamaktadır. Arada 22 neferlik bir fark oluşmaktadır. Diğer taraftan kadı'nın da hesaplama hatası yapacağı göz önünde bulundurulmalıdır.

Kaynakça

A. Arşiv Kaynakları

1. Basılmamış Kaynaklar

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başbakanlığı Osmanlı Arşivi (BOA.): MAD.d. 6867.

2. Basılmış Kaynaklar

166 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri (937/1530) <Dizin ve Tıpkıbasım>, Başbakanlık Osmanlı Arşivi Yayınları, Ankara 1995. (BOA.TT.d.166)

Defter-i Evkâf-ı Livâ-i Saruhan (Metin ve İnceleme), (Haz. M. Akif Erdoğan-Ömer Bıyık), Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü Arşiv Dairesi Başkanlığı Yayınları, Ankara 2014. (TKG. KK. TT.d. 544)

B. Makale ve Kitaplar

Atamaz, Kadir, "Gördüs Şehri (XVI. Yüzyıl)", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, C.9, S.42 (Şubat 2016), ss.419-430.

Barkan, Ömer Lütfi, "Avârız", **İA.**, MEB, C.2, İstanbul 1979, ss.13-19.

Bozkurt, Fatih, **Maliye Nezareti Temettuat Defterlerine Göre Gördes Kazası'nın Sosyal ve Ekonomik Durumu**, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Manisa 2003.

Çakar, Enver, Füsün Kara, "17. Yüzyılın Ortalarında Arapgir Sancağında İskân ve Nüfus (1643 Tarihli Avârız-Hane Defterine Göre)", **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 15/2, Elazığ 2005, ss.385-412

Çakır, İbrahim Etem, "1642 Tarihli Avârız Defterine Göre İspir Sancağı", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, 2/8, Summer 2009, ss.109-122.

Çiçek, İbrahim, **Gördesli Mücahide Makbule ve Silah arkadaşları**, Salihli Belediyesi Yayınları, Salihli 1998.

Darkot, Besim, "Gördes", **İA.**, MEB, C.4, Eskişehir 1997, ss.815.

Demir, Alpaslan, "1642 Tarihli Avârız Defterine Göre Koğans Kazâsı", **Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 11 (2), Gaziantep 2012, ss.505-529

Emecen, Feridun M., **XVI. Asırda Manisa Kazâsı**, TTK. Yayınları, Ankara 2013.

_____, "Kayacık Kazâsının Avârız Defteri", **Tarih Enstitüsü Dergisi**, 12, İstanbul 1981-1982, ss.159-170.

_____, "Manisa", **DİA**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C.27, Ankara 2003, ss.577-583.

_____, "Saruhanoğulları", **DİA**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C.36, İstanbul 2009, ss.170-173.

Ertan, Murat, **19. Yüzyılda Gördes Kazası'nın Sosyal ve Ekonomik Yapısı**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2006.

Ertürk, Volkan, "1642 Tarihli Avâız Defterine Göre Vize Sancağı Kazaları", **EKEV Akademi Dergisi**, 57(Güz 2013), ss.209-232.

Evliya Çelebi, **Evliya Çelebi Seyahatnâmesi**, (Haz. Yücel Dağlı, Seyit Ali Kahraman, Robert Dankoff), Yapı Kredi Yayınları, 9. Kitap, İstanbul 2000.

İnbaşı, Mehmet, "Bayburd Sancağı (1642 Tarihli Avarız Defterine Göre)", **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 10/2, Erzurum 2007, ss. 89-117.

_____, "Erzincan Kazâsı (1642 Tarihli Avâız Defterine Göre)", **Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, 16/41, Erzurum 2009, ss.189-214.

_____, "1642 Tarihli Avâız Defterine Göre Erzurum Şehri", **Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi**, IV, İstanbul 2001, ss.9-32.

_____, "1642 Tarihli Avâız Defterine Göre Kemah Kazâsı", **XVI. Türk Tarih Kongresi**, 4(2), Türk Tarih Kurumu, Ankara 2010, ss.739-759.

Karakuyu, Mehmet, **Manisa'nın Tarihi Coğrafyası**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara 2005.

Kaygana, Burcu, **XVI. Yüzyılda Saruhan Sancağı Yörükleri**, Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ordu 2015.

Kul, Eyüp, "1642 Tarihli Avâız Defterine Göre Şiran Kazâsı ve Köyleri", **Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, 44, Erzurum 2010, ss.271-289.

Orta Karadeniz Tarihinin Kaynakları VII-Karahisar-ı Şarkî Sancağı Mufassal Avâız Defteri (1642-1643 Tarihli), (Haz. Mehmet Öz-Fatma Acun), Türk Tarih Kurumu, Ankara 2008.

Özel, Oktay, "17. Yüzyıl Osmanlı Demografi ve İskân Tarihi İçin Önemli Bir Kaynak: Mufassal Avâız Defterleri", **XII. Türk Tarih Kongresi (Ankara, 12-16 Eylül 1994)**, Kongreye Sunulan Bildiriler III, Ankara 1999, ss.735-744.

Öztürk, Mustafa, "1616 Tarihli Halep Avarız-Hane Defteri", **OTAM-Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi**, S.8, Ankara 1997, ss.249-293.

Sahillioğlu, Halil, "Avâriz", **DİA**, Türkiye Diyanet Vakfı, C.4, İstanbul 1991, ss.108-109.

Sonyıldırım, Şahin, **17. Yüzyılın İlk Yarısında Manisa**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2007.

Türkiye Cumhuriyeti Dâhiliye Vekâleti, **Son Teşkilât-ı Mülkiye'de Köylerimiz Adları**, Hilal Matbaası, İstanbul 1928.

Ünal, Mehmet Ali, **Osmanlı Tarih Sözlüğü**, Paradigma Yayıncılık, İstanbul 2011.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, **Osmanlı Devleti Teşkilâtına Medhal**, TTK. Yayınları, Ankara 1988.

Yurdoğlu, Zekeriya, **Gördes Tarihi**, Gördes Belediyesi Kültür Yayınları, İzmir 1993.